

KOMJÁTHY ZSUZSANNA

Pedagógusaink integrációs attitűdje

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.03-04.04>

MŰHELY

BEVEZETÉS

A kétezres évek óta napjainkig folyamatosan csökkent azoknak a gyógypedagógiai kutatásoknak a száma, amelyek a fogyatékos gyermekek többségi iskolákba történő sikeres integrációjáról, az annak személyi feltételei közt lényeges szerepet játszó „befogadó pedagógus attitűdről” közöltek adatokat (Csányi, 1993; Fischer, 2009; Horváthné, 2006). A téma iránti érdeklődés hanyatlásának okaként említhetők azok a jogszabályi változások, amelyek egyrészt az 1993. évi LXXIX. törvénnyel kezdődően lehetővé tették a fogyatékos gyermekek többségi oktatási rendszerben történő tanulását, aminek következményeként vélhetően megvalósultnak tekintették a szakemberek az integráció tárgyi feltételei mellett annak személyi feltételeit is, így érdektelenné vált számukra a témában való további kutatás. Másrészt a szakmai érdeklődés visszaesését eredményezhette a jogalkotó azon későbbi intézkedése, mely az alapidokumentum közzétett tartalmi elemei közé sorolta és az intézmények számára alapfeladatként határozta meg a 368/2011.Korm.rendelet és a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4.§ 14/r pontjának érvénybe

léptetésével a sajátos nevelési igényű (továbbiakban: SNI) gyermekek fogadását. Úgy véljük, hogy a pozitív jogszabályi intézkedések mellett sem szabad az integráció megvalósulását végleges eredményként kezelnünk, hiszen igencsak „hosszú még az út” (Komjáthy, 2023), ami az inklúzió tényleges megvalósulásához vezet. Számos olyan feltétel van a SNI gyermekek teljes befogadásának, amelyet vizsgálunk kellene továbbra is, mert az első integrációs törekvések óta eltelt több mint negyven év sem hozta el számukra az oktatási rendszer részéről a teljes befogadást. A sikeres integráció, majd az azt követő inklúzió alapfeltételeként kell tekintenünk az integráló pedagógusok személyiségét meghatározó attitűdökre (Horváthné, 2004). Az integrációs hajlandóság önmagában nem elegendő, ám meghatározó eleme a pedagógus és a gyermek közötti sikeres munkának, ezért nagyon fontos a befogadó pedagógus személyiségének, az integráció sikeres megvalósulásához szükséges szakmai kompetenciáinak és az intézménynek mint szervezetnek a pedagógiai légkörét figyelemmel kísérni, a felmerülő nehézségekről tájékozódni, a megoldáshoz segítséget nyújtani.

Jelen kutatásunk eredményeit szeretnénk összehasonlítani a kétezres évek elején Horváthné (2004) által hasonló témában

folytatott vizsgálat eredményeivel abból a célból, hogy tájékozódjunk a pedagógusok integrációs attitűdjében bekövetkezett esetleges változásokról, melyek feltárására a következő szempontokat vizsgáljuk meg:

- a pedagógusok integrációs hajlandóságát,
- kompetenciaérzetüket, valamint
- a szakmai felkészültségük mértékének színvonalát a speciális feladatok ellátására vonatkozóan.

Úgy véljük, hogy a néhány évtizeddel ezelőtti kutatási eredmények és jelen kutatásunk eredményeinek összehasonlításával rá tudunk világítani azokra a nehézségekre, amelyek az elmúlt több mint húsz évben meghatározták, és még napjainkban is meghatározzák a többségi pedagógusok integrációhoz való viszonyát.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A pedagógusok tényleges viszonyulását az integrációhoz a kétezres évek elején és az azt megelőző időszakban is viszonylag kevés jelentős hazai kutatás vizsgálta (Horváthné, 2004; Fischer, 2009). A későbbi években is jobbára az integráció megvalósulásának tényét segítő vagy nehezítő körülményekre koncentrált a kutatói érdeklődés, kevésbé fókuszálva a sikeres integráció személyi feltételeire, és azok közt is a legfontosabbnak tekinthető pedagógusattitűdre.

A teljesség igényét mellőzve két kutatási eredményt szeretnénk kiemelni a korabeli kutatásokból, mert irányultságuk és a

kapott eredmények összevethetők a témában készült saját kutatási adatainkkal.

Fischer (2009) attitűdvizsgálatában a sériált gyermekek elfogadásának mértékét tanulmányozta pedagógusi és szülői körben. A kutatás eredményeként megállapította, hogy az együttneveléssel kapcsolatban alapvetően nyitottak, befogadók voltak a pedagógusok, ám számos negatív benyomás miatt – melyek vizsgálata további kutatói célkitűzésként került publikálásra – a gyakorlati megvalósítással kapcsolatban inkább szkeptikusnak bizonyultak.

Szemereiné (2018) viszonylag friss kutatási eredményei arról számolnak be, hogy a többségi pedagógusok nem rendelkeznek még napjainkban sem kellő ismeretanyaggal

az SNI gyermekek tanításához, noha „[v]an befogadási szándék, megújulási vágy a pedagógusokban” (191. o.) A kompetenciaérzet hiánya, a szakmai bizonytalanság gátja lehet a sikeres integrálásnak, és nem kedvez a pedagógusok integrációhoz való pozitív viszonyulásának sem.

Horváthné (2004) feltáró jelleggel integrációs attitűdöt vizsgáló kutatást folytatott hat általános iskolában, 164 pedagógus bevonásával. A kérdőíves vizsgálat kitért a pedagógusok speciális – sajátos nevelési igényre vonatkozó – ismereteinek mértékére, illetve az ennek nyomán kialakuló kompetenciaérzet felmérésére, továbbá a speciális ismeretek elsajátításához szükséges továbbképzéseken való részvétel gyakoriságára. A kutatás eredményei nyomán világossá vált, hogy a vizsgálatba bevont tanárok kétharmada nem rendelkezett megfelelő ismeretekkel a sajátos nevelési igényre

a vizsgálatba bevont tanárok kétharmada nem rendelkezett megfelelő ismeretekkel

vonatkozóan, ebből adódóan nem érezték magukat kompetensnek az SNI gyermekekkel való foglalkozás tekintetében sem. Kevésnek ítélték a meglévő tudásukat a feladatok elvégzéséhez, és úgy érezték, hogy szükségük lenne szakmai megsegítésre. A kompetenciaérzet jelentős hiánya mellett is a pedagógusok egyharmada nagyobb részt egyetértett az integrációval, több mint egyharmaduk azonban csak részben értett egyet, míg egyharmaduk inkább elutasította az együttnevelést. A pedagógusok integrációs attitűdjét nagymértékben meghatározta a kompetencia érzésének megléte vagy hiánya. Ez az érzés a korabeli vizsgálatok tapasztalatai szerint a pedagógusoknak mindössze a

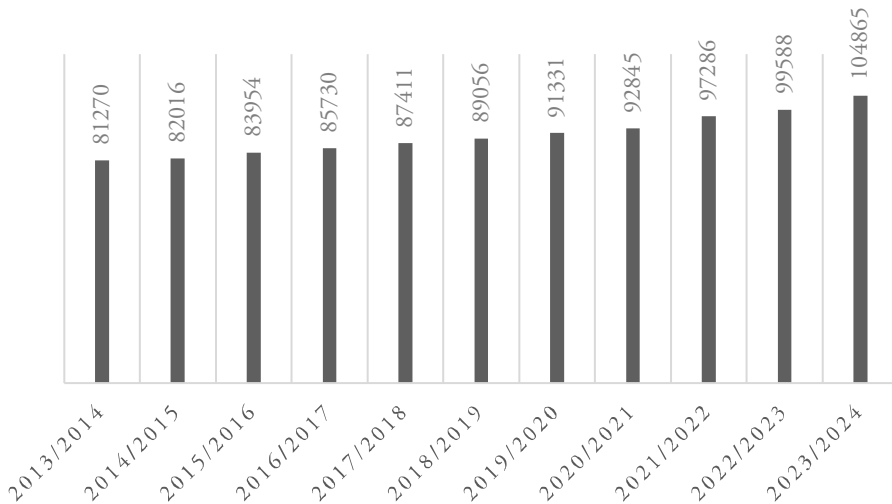
töredékénél jelent meg, csupán e kevesekben erősítve ezzel az integrációs kedvet, szakmai önbizalmat.

PEDAGÓGUSOK INTEGRÁCIÓS ATTITŰDJÉNEK VIZSGÁLATA A MISKOLCI EGYETEMEN

A témával való foglalkozást az indokolta, hogy évről évre jelentős mértékben növekszik az általános iskolákban a SNI tanulók számaránya, amint azt az 1. ábra adatai is jól szemléltetik. A 2013-as adathoz képest a 2023-as 22,5%-os növekedést mutat.

1. ÁBRA

SNI tanulók száma 2013–2024 (fő)

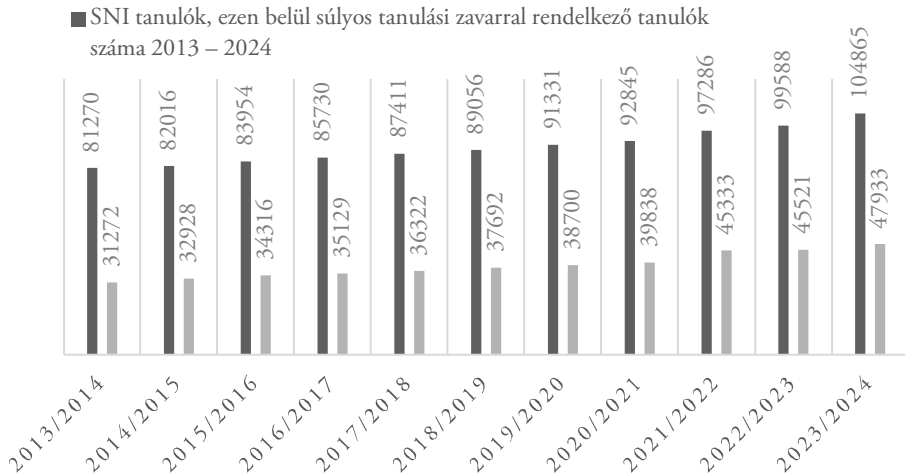
FORRÁS: a KSH adatai alapján saját szerkesztés

A sajátos nevelési igény leggyakoribb okaként a különböző mértékű és súlyosságú tanulási zavar fogalmazható meg, amelynek előfordulási aránya ugyancsak emelkedő

tendenciát mutatott a 2. ábrából olvashatóan. 2023-ban 34%-kal több gyermeknél diagnosztizáltak a vizsgálatok súlyos tanulási zavart, mint tíz évvel korábban.

2. ÁBRA

SNI tanulók, ezen belül súlyos tanulási zavarral küzdő tanulók száma 2013 és 2024 között (fő)

FORRÁS: a KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált oktatásának törvényi feltételeit megteremtő jogszabályok¹ lehetővé tették az SNI gyermekek integrált oktatását, ugyanakkor nehéz feladat elé állították az iskolák vezetőit, pedagógusait és ezzel együtt természetesen a sérült gyermekeket, szüleiket és az őket befogadó osztálytársakat, szülőtársakat. Fontos lenne vizsgálni a közoktatás valamennyi résztvevőjének integrációhoz való viszonyát, azonban jelen kutatás keretei nem tették ezt lehetővé, ezért célirányosan csak a pedagógusok integrációs attitűdjének vizsgálatára szorítkoztunk, mivel úgy ítéljük meg, hogy a pedagógus befogadó személyisége, vagyis empatikus hozzáállása, speciális pedagógiai felkészültsége, innovatív

magatartása kulcsfontosságú az integráció sikerességét tekintve.

A kutatás adatai

Intézményünk feltáró jellegű kutatás keretén belül vállalkozott a pedagógusok integrációs attitűdjének vizsgálatára. A kutatási adatok gyűjtésében nagy segítségünkre voltak a Miskolci Egyetem Gyógypedagógiai Intézetének mindenkor első éves hallgatói, akik az „Integráció és inklúzió” elnevezésű tantárgyuk keretén belül minden évben az általuk választott, lakóhelyükhöz közeli általános iskolákat felkeresve interjút készítenek az adott intézményben dolgozó integráló pedagógussal. A félig strukturált interjúk kérdései között kitérnek a pedagógusok

¹ Közoktatási törvény – 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

integrációs attitűdjének vizsgálata mellett a szakmai kompetencia érzetére, valamint a speciális továbbképzésekben való részvétel lehetőségeire.

Jelen dolgozatunk elkészítéséhez a rendelkezésünkre álló mintából véletlenszerű mintaválasztás alapján hetven fő integráló pedagógust vontunk be. A hallgatók lakóhelyi heterogenitásából adódóan az ország különböző pontjairól kerültek be a pedagógusok a mintánkba.

A kutatásunkban a pedagógusok integrációs attitűdjének vizsgálatát hátfő kérdéskör köré csoportosítottuk:

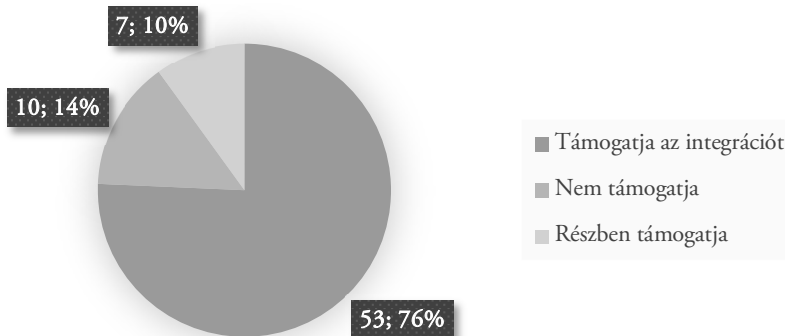
1. *Pedagógusok integrációs hajlandósága*
2. *Szakmai kompetenciaérzet mértéke*
3. *A speciális tudáshoz szükséges ismeretszerzés módja*

A kutatás eredményei

Az első kutatási kérdésre kapott válaszok, melyek a pedagógusok integrációs hajlandóságának mértékét mutatják, a 3. ábrán láthatóan nagyon pozitív hozzáállást jeleztek. A válaszadók több mint fele támogatta az integráció tényét.

3. ÁBRA

Pedagógusok integrációs attitűdje (fő és %, N = 70)

FORRÁS: saját szerkesztés

Ugyanakkor az integrációt ellenző, vagy azt részben támogató kollegák kemény kritikát fogalmaztak meg az interjúk során az integráció létjogosultságára vonatkozóan. Elhangzott néhány olyan vélemény, mely álhumánus gondolatként tekint az integrációra, ami – azon túl, hogy nagy terhet ró az „átlagos pedagógusra” – véleményük szerint

csak bizonyos határok között valósítható meg. Az alapvető problémát abban látja az egyik interjúalany, hogy:

„...nem szakember egyik tanító sem, így nem egyszerű feladat a sajátos nevelésű gyermekek személyre szabott fejlesztése.”

Többen úgy vélekedtek, hogy a gyakorlati pedagógiai munkában kevésbé jártas szakemberek az íróasztal mellett könnyen alkotnak olyan elképzeléseket az integrációval kapcsolatban, amelyek megvalósítása a hétköznapi életben lehetetlen.

„Szép gondolat, de a megvalósult és megvalósítható integrációról alapvetően azt az elég kemény véleményt alakítottam ki sokéves személyes tapasztalataim alapján, hogy az integráció gondolata „széplelkek”-nek a főiskolai vagy egyetemi íróasztal mellett kigondolt álhumánus elképzelése, aminek nincs sok köze a hétköznapi valósághoz, és a hétköznapi tanítás, valamint az integrált oktatásban részt vevő gyerekek valódi szükségleteihez.”

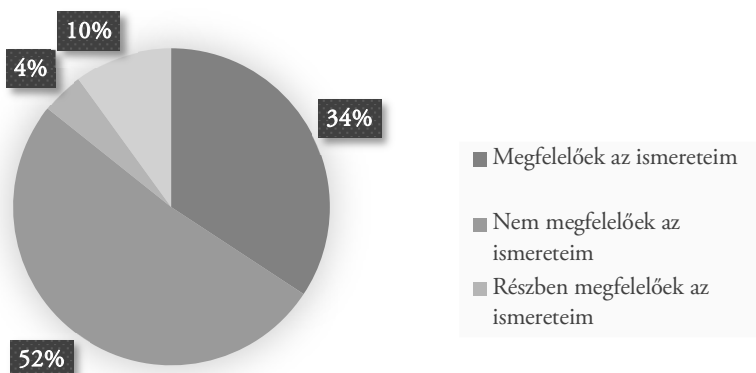
„Az integrációt csak bizonyos határok és korlátok mellett tudom elképzelni, mert

a 'minden az egyben' elgondolás megoldhatatlan problémákat és nagy terheket ró az átlagos pedagógusokra. Alapvetően egyetértek azzal, hogy egymástól több dologban különböző, más szinten lévő, más képességű, más problémákkal küzdő, más háttérrel rendelkező gyerekek tanuljanak együtt, ez mindig is így volt, így tanulva toleranciát, együttműködést, konfliktuskezelést és problémamegoldást.”

A második kutatási kérdésünk a szakmai kompetenciaérzet meglétére irányult, mert utóbbi elengedhetetlen feltétele az eredményes, sikeres munkavégzésnek. Az interjúalanyaink válaszai erre a kérdésre már nem voltak egyértelműen pozitívak, ahogy a 4. ábrán is látszik.

4. ÁBRA

A pedagógusok kompetenciája az SNI gyermekek nevelése terén (fő és %, N = 70)

FORRÁS: saját szerkesztés

A válaszadók mindössze 34%-a tartotta megfelelőnek az ismereteit ahhoz, hogy sikeresen nevelje, oktassa az SNI gyermekeket. Legfőbb problémaként a következők fogalmazódtak meg a pedagógusok részéről:

„Sokkal felkészültebbnek kellene lennünk, több alternatív módszert ismerünk, nagyobb szabadságot kapnunk a haladási tempót tekintve és kisebb létszámú osztályokban kellene dolgoznunk.”

„A többségi pedagógus nem kap gyógypedagógiai ismeretanyagot, amire alapozva eredményesen el tudná látni az SNI-s gyereket. A többségi pedagógus – többségi gyerekekre van kiképezve.”

Néhány interjúalany hiányolta a pedagógusképzés tananyagaiból a speciális ismeretek elsajátításának lehetőségét, az alapfokú ismeretek elsajátítását célzó tantárgyak oktatását. Úgy vélekedtek, hogy ezeknek a tárgyaknak a beépítése segítséget jelentene végzett pedagógusként számukra a sajátos nevelési igényű gyermekekkel való eredményes munkavégzésben.

„Nagyon kevés az ismeretünk ahhoz, hogy eredményesen tudjunk oktatni. Pedagógiás tárgyat csak harmadéven kezdünk tanulni, és mire oda jutunk, hogy diploma és tanítás, nagyon sokat felejtünk akaratunkon kívül. Ha lenne kifejezetten

gyógypedagógiai óránk (pl.: integráció és inklúzió, gyógypedagógiai preambulum), többet tudnánk, és lenne egy alap a fejükben, amit tudnánk alkalmazni az SNI-s gyermekekkel.”

A nehézségek mellett egyre inkább érzik a pedagógusok, hogy jelenlegi ismereteik nem elegendők feltétlen a sikeres integráció megvalósulásához. Szükség van speciális ismeretekre, amelyek megkönnyítik a munkájukat.

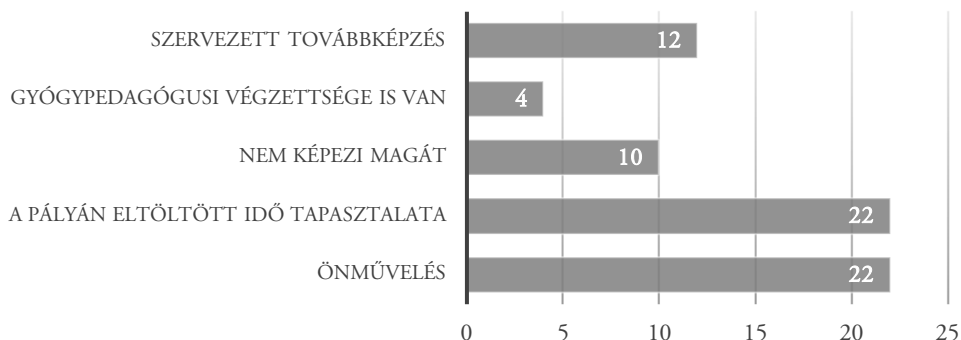
„Egyre több pedagógus érdeklődik a gyógypedagógia iránt, mivel számukra is világossá vált, hogy speciális helyzeteket csakis speciális képzettséggel lehet megsegíteni. Javuló tendencia az, hogy sokan végzik el a gyógypedagógus-képzéseken a tanulásban akadályozottak szakirányt, ezzel is erősítve a segítő szándékot.”

a pedagógusok többsége a pályán eltöltött idő és az önművelés során szerzett tapasztalatai alapján foglalkozik az SNI gyermekekkel

A harmadik kutatási kérdésünk a speciális ismeretszerzés módjára irányult, mely az integráció eredményes működtetésének sarkalatos pontja. Az 5. ábránkról jól leolvasható, hogy a pedagógusok többsége a pályán eltöltött idő és az önművelés során szerzett tapasztalatai alapján foglalkozik az SNI gyermekekkel. A témához kapcsolódó szervezett továbbképzéseken csak kevesen vesznek részt.

5. ÁBRA

Pedagógusok ismeretszerzésének módja (fő, N = 70)

FORRÁS: saját szerkesztés

Ennek okaként az egyik interjúalanyunk a következőket fogalmazta meg:

„Vannak felkészítő tanfolyamok tanároknak, súlyos összegekért. Úgy ingyenes, ha gyűjtenie kell a továbbképzési pontokat, és az kötelező. Meg amit a tankerület engedélyez. De ha a tankerület azt mondja, hogy nem engedélyezi, akkor a saját pénzből kell finanszírozni. Vannak olyan tanfolyamok, amik 50-60 ezer forintba kerülnek – egyébként nagyon kevés az olyan tanfolyam, ami hatékony.”

Néhány pedagógus úgy vélekedett, hogy szükség lenne ingyenes, célirányos továbbképzésekre, amelyek segíthetnék a pedagógusok mindennapi munkáját. Vannak ugyan erre irányuló képzések, de ezek nem ingyenesek. Voltak olyan kollegák is, akik a továbbképzésekről úgy vélekedtek, hogy:

„...sok kolléga végzett kiegészítő tanulmányokat ezen a téren, de ez nem várható el mindenkitől!”

Interjúalanyaink jelentős része a fentebb említett nehézségekből adódóan úgy vélekedett, hogy a pályán elvégzett több évtizedes munka során szerzett tapasztalatok elegendőek ahhoz, hogy eredményesen foglalkozzanak az SNI gyermekekkel.

„Több mint 30 éves pályafutásom alatt számtalan felemelő és pozitív tapasztalatot szereztem. Visszatekintve elmondhatom, hogy a munkám egyszerre volt kihívásokkal teli és rendkívül kielégítő. Úgy gondolom, hogy ismereteim megfelelőek ahhoz, hogy eredményesen foglalkozzak az SNI gyermekekkel.”

„Én úgy gondolom, hogy a 35 évem alatt elég sok tapasztalatot szereztem. Ezeket a tapasztalatokat, illetve a tanultakat mind a mai napig alkalmazom az óráimon.”

„Véleményem szerint sok éves pedagógiai tapasztalat szükséges ahhoz, hogy egy gyógypedagógiai végzettséggel nem rendelkező pedagógus képes legyen oktatni egy SNI tanulót, mivel az egyetemen nem készítik fel a pedagógushallgatókat ezekre a helyzetekre.”

Akadnak szép számmal olyan pedagógus kollegák is, akik a költséges tanfolyamok helyett önműveléssel pótolják a hiányzó ismereteiket.

„Úgy gondolom, hogy egy alapidplomával rendelkező pedagógusnak nem áll birtokában annyi tudás, hogy 100%-osan tudja a tanulási nehézséggel küzdő gyereket oktatni. Az integrált oktatás nem egyszerű, nagyon sok pluszmunkát igényel, de fontosnak tartom és érdekel, így előszere-ttel olvasok az integráció témájában és keresek új módszereket, hogy minél eredményesebben taníthassam a sajátos nevelési igényű tanítványainkat.”

„Minden ismeretemet felhasználom az SNI gyermekek ellátásához, igyekszem tudásomat önképzés formájában is bővíteni, de vannak olyan helyzetek, amikor ez is kevésnek bizonyul.”

„Igyekszem minél többet olvasni, továbbképzéseken, szülőtréningeken részt venni, hogy tudjam segíteni a csoportomba járó gyermekeket.”

„Tanulmányaim során nem sokat tanultam az ilyenekről, saját tapasztalataim és olvasmányaim alapján kellett a tudásomat elsajátítanom.”

KUTATÁSI TAPASZTALATAINK ÖSSZEGZÉSE ÉS ÖSSZEVETÉSÜK HORVÁTHNÉ MOLDOVAY ILONA 2006- OS KUTATÁSI EREDMÉNYEIVEL²

Kutatási tapasztalatainkat összegezve megállapíthatjuk, hogy a mintánkba bevont pedagógusok többsége elfogadó volt az integráció gondolatát tekintve annak ellenére, hogy nem érezték magukat szakmailag kellőképpen felkészültnek a sajátos nevelési igényű gyermekekkel való foglalkozáshoz. Hasonló kutatási tapasztalatokról számol be Horváthné (2006). A korabeli pozitív integrációs hajlandóság értékét növeli, hogy az akkori pedagógusok többsége nem rendelkezett még töredékét tekintve sem annyi információval a sajátos nevelési igényről, mint napjaink pedagógusai. Mindennek ellenére az integrációhoz való pozitív viszony, a segítő szándék, az elfogadás úgy tűnik, hogy évtizedek múltával is szerves része maradt a hivatástudatnak.

Saját kutatásunk és az összehasonlításként választott Horváthné-féle kutatás is a szakmai kompetenciaérzet hiányát emeli ki a pedagógusok részéről alapvető problémaként a sikeres oktatási integráció megvalósításában. Úgy tűnik, hogy az elmúlt közel húsz évben a hazai oktatáspolitikai nem fektetett kellő hangsúlyt arra, hogy az Európai Unió törekvéseinek megfelelően koordinálja a fogyatékos emberek társadalmi beilleszkedéséhez nélkülözhetetlen oktatási feltételek megteremtését és ezzel együtt a szakmai háttér (a pedagógusok célirányos szakmai kompetenciájának fejlesztése) biztosítását. A pozitív jogszabályi változások csak akkor töltik be megfelelően a helyüket és szerepüket az oktatáspolitikában, ha azokat a gyakorlati munkát segítő,

² Horváthné Moldovay Ilona (2006): *Attitűdvizsgálat pedagógusok körében az integrált nevelésről*

támogató intézkedések is kísérik. Addig, amíg a gyakorló pedagógusok egyedül érzik magukat az integrációban, nem remélhetjük az inklúzió eljöveteletét.

„Nem érzem magamat és pedagógustársaimat sem felkészültnek az integrációra. Tapogatózunk, önművelést végzünk, tanfolyamokra iratkozunk be, esetmegbeszéléseket tartunk, a gyógypedagógussal konzultálunk, de az osztályban egyedül maradunk a problémákkal.”

A kutatási tapasztalatokat összegezve megállapíthatjuk, hogy lényegében az elmúlt húsz évben nem történt változás az integrációban és ezen belül a pedagógusok integrációhoz való viszonyulásában, a korábbi nehézségek napjainkban ugyanúgy fennállnak és megoldásra várnak.

AMIRE MÉG VÁLASZOKAT KERESÜNK

A kutatásunk során a következő kérdések fogalmazódtak meg bennünk, amelyekre egy későbbi kutatás keretén belül szeretnénk válaszokat kapni:

1. *A többségi pedagógusok megfelelő szakmai kompetenciájának hiányában jó helyen vannak-e a vajon a speciális nevelési igényű rendelkező gyermekek az integrációban?*
2. *Mi az oka annak, hogy az alapfokú speciális ismeretek elsajátítását szolgáló továbbképzések témakinálatát, azok gyakoriságát nem bővítik a szakmai szolgáltatók?*
3. *Miért nem ingyenesek az integráló intézmények pedagógusai számára a speciális ismeretek elsajátítását szolgáló továbbképzések?*

VÉGÜL...

Komoly aggályként merül fel a kutatóban az a kérdés, hogy a pedagógusok részéről vajon mennyire őszinte az integrációs szándék a szakmai kompetenciaérzet fentebb bemutatott hiányában akkor, amikor éppen ez a kompetenciaérzet a sikeres munkavégzés, a szakmaszeretet alapja. Kutatóként ambivalens érzéseket keltett bennünk, hogy az integrációban előforduló magas osztálylétszámok és az ehhez társuló differenciálási nehézségek, továbbá a többféle SNI kategóriába tartozó diákok egyidejű jelenléte mellett valóban őszinte lehet-e az integráció melletti kiállás.

„Nagy a nyomás rajtunk. Bele vagyunk kényszerítve különböző helyzetekbe. Például évről évre több az SNI-s, BTMN-es tanuló.”

„Csak egyszerűen, józan paraszti ésszel (szoktam mondani) gondoljunk már bele: van egy adott osztály, 25-30 fő gyermek. Mostani összetételünk: van három aspergeres gyerekem és van két BTMN-es tanuló. Plusz jelenleg is van egy kislány, aki diszgyanus, ő kivizsgálás alatt áll. Lehetetlen normál órát tartani!”

A kutatásunk utolsó kérdését, mely arra vonatkozik, hogy a jelenlegi integrációs törekvések segítik-e vajon az SNI gyermekeket abban, hogy a 8. osztály elvégzése után boldog gyermekkort lezárva csukják be az általános iskola kapuit maguk mögött, a felmerült kutatói aggályunk miatt szeretnénk nyitott kérdésként kezelni, és a jövőben további kutatási problémaként tárgyalva válaszokat keresni rá.

IRODALOM

- Aranyosiné Borsodi É. (2022. 05. 08.): Alapító okirat ,szakmai alapdokumentum tartalmának jogszabályi háttere. Letöltés: <https://aranyoskozszolg.ininet.hu?q=node/1047> (2025. 02. 21.).
- Csányi Y. (1993): Integrált fejlesztés a kutatás szintjén. In: Uó. (szerk.): *Együttnevelés – Speciális igényű tanulók az iskolában. Az integrált fejlesztés lehetőségei. ALTERN füzetek. 5. Iskolafejlesztési Alapítvány – OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest. 22–28.*
- Fischer G. (2009): Az integrációval kapcsolatos attitűdök kutatása. *Gyógypedagógiai Szemle. 34.* 4. sz., 254–268.
- Horváthné Moldovay I. (2006). Attitűdvizsgálat pedagógusok körében az integrált nevelésről. *Iskolakultúra. 16.* 10. sz., 81–97. Letöltés: https://real.mtak.hu/57285/1/EPA00011_iskolakultura_2006_10_081-097.pdf (2025. 02. 21.).
- Komjáthy Zs. (2023.): Hosszú még az út az inklúzióig Sajátos nevelési igényű gyermekek az általános iskolában. *Új Pedagógiai Szemle. 73.* 11–12. sz., 117–126. Letöltés: <https://upszonline.hu/index.php?article=731112014> (2025. 02. 21.).
- Szemereiné Szigethy E. (2018): Befogadói attitűdvizsgálat Somogy megyei többségi iskolák pedagógusai körében. In: Hanák Zs. (szerk.): *Az iskolai sikeresség pedagógiai–pszichológiai háttere. Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, Eger. 177–193.*

Jogszabályok:

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról. Letöltés: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300079.TV> (2025. 02. 24.).
1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. Letöltés: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.tv> (2025. 02. 24.).

„Útvesztő”

Aranyosiné